

Ki volt dr. Edelényi Tibold?

Filip Gabriella a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat 2012. 6. számában cikket írt *Homálynok a könyvtáros, Kálnoky László költő születésének 100. évfordulójára* címmel.¹ Ebben egyebek mellett a következőket írta: „Újabb kutatási téma lehetne az egri irodalomtörténeti hagyományok iránt érdeklődők számára, hogy ki is lehet pontosan a Szaniszló gyarapodik súlyban és bölcsességben című Kálnoky-versben az a bizonyos dr. Edelényi Tibold megyei főkönyvtáros, aki egy fiatal irodalomtörténésszel azért keresi fel hősünket, hogy legyen a híres helyi íróról elnevezett irodalmi társaság tiszteletbeli elnöke. A híres helyi író Gordoványi Gáspár, akiben mindjárt ráismerbetünk Gárdonyi Gézára, bár a szerző figyelmeztet. 'Ez a költemény teljes egészében a képzeletem szülte. A benne szereplő személyek, a történelemből és az irodalomból ismert nevek viselőit kivéve, sohasem éltek. Ha valaki önmagára vagy bárki másra ráismerni vél, legokosabban teszi, ha ezt a körülmények véletlen összejátszásának tulajdonítja.'"

A Gordoványi Gáspár Irodalmi Társaság valóban csak a képzelet szülte, létezik viszont Egerben a Kálnoky László Irodalmi és Művészeti Egyesület, amelynek célja a költő emlékének ápolása, műveinek népszerűsítése. Rendszeresen tartanak – együttműködve az egri Bródy Sándor Városi és Megyei Könyvtárral – megemlékezéseket, konferenciákat, emlékesteket. Az egyesületnek köszönhető, hogy a Telekesy István utca 4. szám alatti szülőházon 2001-ben kicserélték a régi, téves dátummal készült emléktáblát."

Filip Gabriella azonban nem tudhatta, hogy a Gordoványi Gáspár Irodalmi Társaság valójában az Egri Gárdonyi Géza Társaság volt, amelyet 1972-ben alapítottak meg a város irodalomtörténészei és irodalombarátai. Ez a szervezet utódja volt az 1923-ban alapított egri Gárdonyi Géza Társaságnak, amely 1945-ig működött. Az új társaság választotta tiszteletbeli elnökének az egri születésű Kálnoky Lászlót.²

Mielőtt felfedném, hogy valójában kit takar dr. Edelényi Tibold neve, először idézek *Az elnök beiktatása (Költői beszély) Szaniszló gyarapodik súlyban és bölcsességben* című mű bevezető részéből:

*„Homálynok Szaniszló, dunántúli születésű költőtársamtól hallottam
a következő történetet: 197?-ben, tavasszal, mikor az érzékeny lelkeű
költőnök verseiben a távirópóznák riigyezni kezdenek, és a statisztikai
bivatal
mókusszámlálókat küld a hegyekbe, Szaniszló barátunkat
mókusszámláló helyett*

¹ Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 6. sz. 41-45.

² A szerző személyes emléke

*szülővárosának, váraljának kettagú küldöttsége kereste föl,
dr. Edelényi Tibold, megyei főkönyvtáros és egy fiatal irodalomtörténész,
aki egy-két esztendője, a már akkor hatvanadik életéve felé közeledő
Homálynokyról rövid tanulmányt írt a helyi lapban,
s nyilván szívesen írt volna hosszabbat is, ha a lap
terjedelme engedi. Dr. Edelényi Tibold hajdan Szaniszló barátunknak
osztálytársa volt, és a házigazda szívesen fogadta az ismeretlen,
fiatal irodalomtörténészt is, hiszen – megbocsátható emberi*

gyöngeségből –

*szerette, hogyha írtak róla, amivel a sors bosszú időn keresztül
csak ritkán kényeztette el. Szóval, a küldöttség azért jött,
hogy költőnket a szülővárosában alapított, s egy régi híres íróról
elnevezett új irodalmi társaság tiszteletbeli elnökéül kérje föl.*

Homálynoky Szaniszló elfogadta a megiszteltetést, nem mintha

különösebben

*vágyott volna efféle kitiüntetésre, de csak nehezen tudott
bármiféle kérést visszautasítani; nehezére esett nemet mondani,
azonkívül úgy érezte, hogy esetleges vonakodásával a küldötteket
saját személyükben bántaná meg, és ezt a világért sem akarta volna.
Igent mondott tehát; megállapodtak az elnök ünnepélyes beiktatásának
egyelőre több hónapi távolságban kitűzött időpontját illetően.
A küldöttek felbajtottak egy kevés, alkoholmentes üdítőitalt,
majd búcsút véve eltávoztak, Homálynoky Szaniszló pedig,
sötét gondolatokba merülve, magára maradt.”³*

Dr. Edelényi Tibold nevét valójában először Kálnoky László magyarázta meg *Részletek egy önéletrajzból* című visszaemlékezésének Homálynoki Szaniszlóról papírra vetett fejezetében. „Homálynoky Szaniszló neve nem anagramma, de hasonlít az én nevemhez. A saját nevemhez hasonló nevet akartam alkotni. Ugyanezt a módszert alkalmaztam más eltorzított nevekénél is, például volt osztálytársam, a megyei főkönyvtáros – megmondhatom az igazit, ő nincs kigúnyolva. az elnök beiktatásában, nem is haragudott meg érte, inkább büszke rá, hogy megörökítettem alakját –, az ő igazit neve Ebergényi Tibor, és én Edelényi Tiboldként szerepeltetem.”⁴

Ebergényi Tibor a könyvtárban főnököm volt és atyai jó barátom. A neves tanár és könyvtárigazgató 1912-ben született Egerben. Az elemi iskola elvégzése után özvegy édesanyja beíratta a Ciszterci Rend Szent Bernát Gimnáziumába Egerben, ott is érettségizett. Ezt követően felvették a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol 1938-ban szerzett magyar–német szakos középiskolai tanári oklevelet. Ennek kézbevétele után az Egri Római Katolikus Kereskedelmi Középiskolába került, ahol az intézmény 1948-as államosításáig oktatott.⁵

Fiatalkorától kezdve élete végéig tollforgató ember volt. Első írásai (könyvismertetések, cikkek) az *Eger* című lapban láttak napvilágot. Az ország 1944. március 19-én vég-

³ Kálnoky László 1981. 72-73.

⁴ Alföldy Jenő 2000. 36-37.

⁵ Szecskó Károly 2011. 30.

bemenő német megszállása, a zsidók gettóba zárásának megkezdése után édesanyjával együtt részt vett megmentésükben. Ebergényi Tibor a fővárosból elmenekült néhány zsidó származású ember ellátásáról gondoskodott, akik a közeli Várhegyen kaptak menedéket. Édesanyja oldotta meg a Czapik Gyula érsek által, az érseki palota pincéjében elrejtett, mintegy negyven fő nagyváradi zsidó élelmezését, ő főzött rájuk.⁶

Miután 1944. november végén Eger felszabadult, Ebergényi Tibor néhány tollforgató barátjával együtt létrehozta a Nemzedékek Írói Munkaközösséget. Céljuk többek között a *Nemzedékek* folyóirat kiadása volt, amelynek megjelenése nem volt előzmény nélküli. A folyóirat programját és a helybeli politikai pártok támogató nyilatkozatát 1945. február 10-én írták alá a csoportosulás résztvevői. A nyilatkozatból kitűnik, hogy feltehetően az 1848-as forradalom évfordulójának napjára, március 15-re akarták időzíteni a kiadvány első számának megjelentetését. A készülődés során vetődött fel egy naptár-kiadvány ötlete is. Az *Igazság* című hírlap 1945. március 4-i számában a közösség tagjai azt a hírt tették közzé, hogy hatvannégy oldalnyi terjedelemben gazdag irodalmi és naptári résszel megjelent az *Egri Kiskalendárium*, amely már előlegezte az említett folyóirat kiadását.⁷

A *Nemzedékek* az első népi demokratikus folyóirat hazánkban, amelynek első száma 1945. március 15-én jelent meg; Ebergényi Tibor volt a felelős szerkesztője. Az orgánium „politikai, irodalmi, szociológiai, kritikai szemle”-ként határozta meg önmagát. Programját a Nemzedékek Írói Munkaközösség nevében Ágoston Julián, Ebergényi Tibor, Kardos László, Kiss István, Négyessy Árpád és Szabó Sándor írták alá. A helybeli politikai pártok támogatták a kiadvány megjelentetését. A *Nemzedékek* egész eszmei-ideológiai irányzata már az első szám írásaiból kirajzolódott, ez pedig az antifasizmus és a demokrácia gondolata volt. Szembetűnő a lapszámokban a magyar történelem progresszív alakjainak és eszméinek vállalása, különös tekintettel Petőfire, Kossuthra, sőt az öngyilkos miniszterelnök, Teleki Pálra és a kivégzett Bajcsy-Zsilinszky Endrére is.

A történelmi gondolkodás eredményezte a folyóirat egyik legkövetkezetesebben vállalt elkötelezettségét: a közép-európai nemzetek egymásrautaltságának felismerését, a Duna-völgyi népek sorsközösségének hirdetését. A *Nemzedékek* a történelmi korhoz igazodó, friss szemléletű folyóirat volt, amelyben megtalálhatók voltak a szépirodalmi közlemények is. A magyar irodalom gazdag örökségéből Petőfi Sándor, Babits Mihály, Juhász Gyula, József Attila egy-egy versét közölte a folyóirat; az *Üzenet Borból* című összeállításban pedig Mária Béla és Halász Jenő költeményei mellett Radnóti Miklós két versét is olvashatjuk: a később *Hetedik eclogaként* ismertet, *Az alvó tábornok* és a *Á la recherche...* címűt. Ez utóbbi két vers közlése azért volt különösen jelentős, mert a tragikusan elhunyt költő igazi népszerűsége csak 1946-ban, a *Tajtékos ég* című kötetének megjelenése után kezdődött.

Külön rangot adott a folyóiratnak, hogy közölte az egri Kálnoky László, Ebergényi gimnáziumi osztálytársa öt háborúellenes versét (*Egy modern zsarnokhoz; Hírek az éterben; Analízis; Mint a majom; Intermezso*). A helybeli költők művei közül a legjelentősebbek a folyóiratban főmunkatársként is közreműködő Ágoston Julián költeményei (*Mai május; Alkonyati üzenet*). A ciszterci tanár élénk képzeletű látomásos lírája, valamint társadalmi érdeklődése napjainkban is nagyobb figyelmet érdemelne a szakemberektől és az olva-

⁶ Ebergényi Tibor visszaemlékezése, Eger 1986.

⁷ E. Nagy Sándor 1975. 40.

sóktól egyaránt. A *Nemzedék* anyagi okokból hamar megszűnt, csak hat száma látott napvilágot.⁸

Ebergényi Tibor a római katolikus kereskedelmi középiskola államosítása után, 1948-ban a Dobó István Gimnázium pedagógusa lett. Igazi tanáregyéniség volt nagy szakmai felkészültséggel. A Közoktatásügyi Minisztérium Csabai Tiborral együtt 1952-ben megbízta a VIII. osztályos irodalmi olvasókönyv elkészítésével. Ebergényi még 1956 előtt megkapta a Kiváló Tanár kitüntetését.⁹

1959. február 1-től kinevezték a Heves Megyei Könyvtár igazgatójának, megbízatása a bibliotéka történetében új fejezetet jelentett. Igazgatásának időszakában tértek át az intézményben a szabadpolcos rendszerre. Ebergényi Tibor fogékony volt az új, a korszerű és a szép iránt. Elgondolásainak megvalósítására lehetőséget adott, hogy a Megyei Tanács döntése alapján 1968-tól elkezdődött a Fellner Jakab által tervezett műemlék épület korszerűsítése. A rekonstrukció terveit Veres Zoltán egri építész és tervezőcsoportja készítette el. Az átalakítást összekötötték az épület teljes felújításával és korszerűsítésével, amelyet 1970-ben fejeztek be. A tervezők elgondolásai lehetővé tették, hogy a felújított intézmény nemcsak az olvasás, a zenehallgatás, hanem a kutatómunka bázisa is legyen.

Ki kell emelni a belsőépítész által megálmodott színharmóniát. A belső térben kiváló művészek grafikáit, réz- és fametszeteit helyezték el (Kass János, Csohány Kálmán, Diskay Lenke, Würtz Ádám alkotásait) és Gorka Livia kerámiáit, amelyek modernségük ellenére is illettek a műemléki környezetbe. Az újjávarázsolt könyvtárat 1970. április 25-én adták át az olvasóközönségnek.¹⁰

Ebergényi Tibor az igazgatói teendők ellátása mellett nem lett hűtlen az íráshoz sem. 1968-ban jegyzeteket fűzött Bródy Sándor és Gárdonyi Géza írói arcképéhez, amely a *Heves Megyei Népújságban* látott napvilágot.¹¹ Megjegyzéseket fűzött Gárdonyi *A láthatatlan ember* című regényének új kiadásához is.¹² Az *Utolsó hajó* címmel 1968-ban újabb adalékokat szolgáltat Bródy és Gárdonyi írói arcképéhez.

Amikor 1973 áprilisától megjelent a *Hevesi Szemle* című folyóirat, annak szerkesztőbizottsági tagja lett. Már az első számban látott napvilágot *Hajnali őrzárát – Egri jegyzések* című prózai írása, amelynek mottója a következő: „*Szeretném megköszönni S. I.-nak, Eger hű fiának és H. P.-nak a régi falak értőjének a sok segítséget és bátorítást, amelyet az egri könyvtár átépítése idején kaptam tőlük.*” Írása öt tételből áll (*Az őrzárát embere; A várró; Tinódi és Balassi; A másik barokk; Dobó és Eszterházy, a Rókus*). Eszterházy püspökről megállapította, hogy „*ő álmodta meg azt a sajátosan egyéni ízű magyar és kelet-európai barokkot, melynek nincs párja Európában.*”¹³

A *Hevesi Szemle* 1973. évi 2. számában olvasható *Változatok a Madách-témára* című dolgozata.¹⁴ 1974-ben a folyóirat 3. számában jelent meg a *Bródyt idézve* című írása, amelyben ezt írja: „*Az utolsó írók egyike, aki hitt a leírt szó erejében és abban, hogy az író megfordíthatja*

⁸ E. Nagy Sándor 1975. 40-42.

⁹ Ebergényi Tibor visszaemlékezése, Eger, 1986.

¹⁰ A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár története 1952-2009. 24., 36-38.

¹¹ Heves Megyei Népújság 1968. nov. 10. 9.

¹² Heves Megyei Népújság 1968. jún. 30. 8.

¹³ Hevesi Szemle 1973. 1. sz. 27-29.

¹⁴ Hevesi Szemle 1973. 2. sz. 37-39.

a történelem kerekét, a társadalmi törvényszerűségeket.” Az 1977. évi 2. számban visszatért Gárdonyihoz és Bródyhoz *A Bibi és a Rembrandt. Változatok két posztumusz regényre* című tanulmányában; ennek végén a következőket fogalmazta meg: „*A Bibi és a Rembrandt nem remekművek, de fényt vetnek a korra, írói magatartásokra, világnézetekre, az eltűnt ifjúságra, fényt vetnek a két barát nézeteire, a forradalom lázában égő újságíró és az egri kertjében meditáló tanító gondolatvilágára. Az 1920-ban készült: Gárdonyi-kép az őszi napfényben pipázó öregembert ábrázolja. A kopottas ruha, az őszi haj, a beesett arc, a magány és lemondás képe is. Bródy alkonytájon útra kel, meg-megáll az óbudai földszintes házak előtt, beszélget az ablakban könyöklő özvegyekkel és fiatal lányokkal. Gárdonyi élete utolsó tíz évében visszatartja kézíratait. Fiainak és az örökévalóságnak ír. Bródy Rembrandt utolsó éveit és halálát, az öregség lelkiállapotát burjánzott széles sodrású novellává, amelyben az első szerelem emléke, két hűséges asszony szerelme, a művész öntörvényű élete s egy sznob társadalom álszent alakjai jelennek meg. Mindez kissé előremutat a magyar avantgardra, Kassákra, Remenyikre és a harmincas évek lélektani regényeire.*”¹⁵

A *Hevesi Szemle* 1978. évi 2. számában *Impressziók* címmel Krúdy, Arany János, Bródy és Madách munkásságával kapcsolatos miniatűröket közöl, amelyek ugyan nem határozhatják meg, nem változtatják meg az irodalomtörténetben betöltött helyüket, de közelebb hozzák az alkotókat, alkotásokat az olvasóhoz.¹⁶

Ebergényi ezeken túl, mint költő is figyelmet érdemel. Versei közül kiemeljük a *Hevesi Szemle* 1980. évi 3. számában publikált költeményét:

Ó-Eger

Úszó felhők, égi tehenek,
Kurta utcák, barokk ékszerrek,
Parasztházak, szemüregek,
Óratornyok, égreemelt kezek,
Fák, fakeresztek,
Pincék, farkasvermek.
Utak, széltépett szalagok,
Kutak, omló századok,
Provincia, kiskirályok,
Szőlősorok, nebész borok,
Ruhájukvesztett asszonyok.
Eger: méllázó lilomok
melegvizek fölött,
Völgyben úszó kődök,
Szülőföld, végnár.
Nincs tovább.

(1944)¹⁷

¹⁵ Hevesi Szemle 1977. 2. sz. 46-50.

¹⁶ Hevesi Szemle 1978. 2. sz. 10-11.

¹⁷ Hevesi Szemle 1980. 3. sz.

Ebergényi Tibor elmondása szerint nem akarta szemét rontani a televíziózással, ezért szorgalmas hallgatója volt a rádióadásoknak, s a *Heves Megyei Népiújság*ban éveken keresztül rovata volt *A hangszóró mellett* címmel.¹⁸

Szerette a művészeteket, fogékony volt a szépre, értékesre. Szenvedélyes ex libris gyűjtő volt, és az azonos érdeklődésűekkel megalapították a Kisgrafika Barátok Köre Heves megyei csoportját. Kezdeményezésére megjelent *A magyar ex libris irodalom bibliográfiája (1920-1970)* a Heves Megyei Könyvtár füzeteinek 25. számaként (Eger, 1972.) A kisgrafikával kapcsolatos tapasztalatait néhány cikkben is megfogalmazta. A *Kisgrafikai Értesítő* 1969. decemberi számában jelent meg az *Iskolai könyvtárak és ex libris* című dolgozata. Ugyancsak ebben a folyóiratban, 1970 áprilisában tette közzé *Eger igazságtételében, Trojan Marian József* című írását. A periodika 1970. decemberi számában beszámolt arról, hogy az egri Megyei Könyvtárban: *Ex libris művészet a két világháború között* címmel kamarakiállítás nyílt. Lakásán több ezer darabból álló, értékes ex libris gyűjteményt őrzött.¹⁹

Ebergényi Tibor széles látókörű, művelt, igényes vezetője volt a Heves Megyei Könyvtárnak nyugdíjazásáig, emellett színvonalas alkotómunkát is végzett. 1987-ben bekövetkezett halála nemcsak az oktatásügynek, hanem a magyar könyvtárügynek és az irodalomnak is jelentékeny vesztesége volt.

IRODALOM

Alföldy Jenő 2000 (szerk.): *Menekülő szív. Kálnoky László emlékezete.* Budapest, 36-37.

Galambos Ferenc 1972: *Ex Libris Bibliográfia 1920-1970.* Eger

Guszmanné Nagy Ágnes (szerk.) – Tózsér Istvánné (szerk.): *A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár története. 1952-2009.* Eger, 2009. 24., 36-38.

Kálnoky László 1981: *Egy hiéna utóélete és más történetek.* Budapest, 72-73.

E. Nagy Sándor 1975: *Nemzedékek. Népi Demokratikus Folyóirat Egerben, 1945.* Hevesi Szemle, 1. sz. 40.

Szecsó Károly 2011: *Ezen a napon...* Eger, 30.

Szecsó Károly

¹⁸Ebergényi Tibor visszaemlékezése, Eger, 1986.

¹⁹Galambos Ferenc 1972. 18., 423., 559.

Írásos láttelel a retró időkből

A történet

Igen, szokványos és egyben egyedi is a történet, mint maga a láttelel is. Szokványos pincebéli lomtalanítás során az illető az évtizedek során felhalmozódott és megtalált kéziratokat megsemmisítéséhez kezdett neki. Tette ezt azért, mert ezek az írások a rendszerváltozás előtti értékrend, művelődéspolitikai és politikai atmoszféra közepette születtek, jogosan gondolta tehát magában, hogy ezek felett eljárt az idő. Már csak azért is, mert az a hadsereg, amelyben ezek az írások megfogalmazódtak, már régóta nem is létezik; nem látta értelmét a további őrizgetésnek. E szándékát megosztotta néhány ismerősével, és mi úgy gondoltuk, hogy talán egy rövid híradás erejéig van értelme némileg köztudottá tenni e sajátos, de tanulságos – és sok esetben élvezhető és érdekes –, téma és cím szerint elérhető írásgyűjteményt.

Hogy miért? Úgy hiszem, hogy több dolog miatt is.

Elsőként talán azért, mert valamikor még hátha talál valaki bennük valami információt, hasznosítható gondolatot, megközelítést. E mögött az állítás mögött azért megfelelő szakmaiság és hit, jó szándékú igyekezet, emberi tisztesség, helytállás és számos eredmény is meghúzódik. Természetesen a szerző is tudja és az olvasó is érzékelheti majd, az előkerült és a könyvtári kéziratárban megtalálható anyagok kapcsán, hogy azoknak egyik-másik tétele, szemlélete idejétmúlt, van közöttük megmosolyognivaló is. Ugyanakkor vannak olyan vonatkozásaik is, amelyek megismerésre alkalmasak lehetnek a kor- és művelődéstörténet iránt érdeklődők és kutatók számára. Különösen a hadsereg szellemi múltját kutatók tudják indirekt forrásként kezelni a leírtakat. Ezért gondoljuk, hogy a téma felvetését az is indokolhatja, hogy megfelelő információs csatornák híján érdemes lehet rendhagyó utakon is tájékoztatni a potenciális olvasót az érdeklődési körébe tartozó és manapság már másként fel sem lelhető témáról, illetve az e kort és területet elemzőket a még elérhető irodalomkutatási lehetőségekről. **Konkréten a hadseregben folytatott, hajdan volt művelődésről, kulturális nevelésről és annak kutatható-olvasható irodalmáról van szó.**

Ebből a hatalmas témakörből hozunk szóba ezúttal – mindössze a tájékoztatás és figyelemfelkeltés szándékával – néhányat, főleg a hetvenes-nyolcvanas években megjelent publikációkból. A szerző Füleki Mihály (ma nyugdíjas ezredes), aki 1966-ban került a Honvédelmi Minisztérium Kulturális Osztályára, és ott közel két évtizeden át volt a hivatásos-és amatőr művészet, a könyvtárak, a kulturális mozgalmak és akciók szakmai gazdája. Ezután – a Hadtörténeti Intézet és Múzeum szervezeti keretében működő – Hadtudományi Könyvtár igazgatója lett. Nyugdíjazása után dolgozott még a HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztályán, illetve még négy évet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában, a Nemzeti Évfordulók Titkárságán is.

A szerző évek során szerzett tapasztalatainak írásos nyomaiból ajánlunk néhányat, amelyek valamelyest érzékeltetik azt a légkört, művelődéspolitikát, értékrendet, amelyben ezek az írások születtek. Ma már nem így gondolkodunk egyik-másik kérdésről, de éppen ezért lehetnek értékesek és érdekesek a leírtak az utánunk jövő generációknak és kutatóknak egyaránt. Ezen írások némelyike tartalmaz olyan gondolatokat, sőt mérvadóknak és állandónak tekinthető értékeket is, amelyek fölött még nem járt el az idő. Ugyanakkor teljesen egyedi kor- és kórképet is kapunk a hetvenes-nyolcvanas évek katonaságának szellemi és kulturális életéről, könyvtári rendszeréről, olvasási és művelődési szokásairól, valamint az olvasómozgalmakról.

A szakmai elhivatottság és hozzáértés mindenképpen erénye a szerzőnek, még ha az akkor uralkodó és kötelező – különösen a hadseregben kötelező – ideológia mára már avult és megkérdőjelezhető hatásai is jelen vannak ezekben az írásokban. Adyt, József Attilát és Bartókot vagy a nemzeti jelleget felvetni, hirdetni, netán kicsit másként értelmezni, mint az akkori merev, hivatalos, a néphadseregben képviselt álláspont, mégis csak merészség volt.

A dokumentumok nagyobb része az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában, egy része pedig a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárában található meg.

Tájékozódás a tartalmi csomópontok mentén

Az írások tartalmi, eszmei, formai, műfaji pólusok köré csoportosíthatók. Elvi, művelődéspolitikai kérdéseket is tartalmaznak, amelyek azonban túlnőnek az akkori hadsereg művelődéspolitikai határain és értelmezési szintjén, ugyanakkor az érdeklődő konkrét képet kaphat e kulturális nevelőmunka tartalmáról.

A szerző alapállása: egy hadsereg rendeltetésében, szellemi arculata kialakításában meghatározó, hogy milyen célokat követ, mi a viszonya a népéhez, annak történelméhez, kultúrájához, nemzeti-történelmi nagyjaihoz. Az e kérdéskörben megjelent írásai a Petőfiről felmutatott kép hadseregben történő alakulásával indulnak, és folytatódnak Ady, József Attila, Bartók, Kodály, Kazinczy szellemiségének idézésével (*Gyökereink; A magyar nyelv éve; Mi közünk Bartókhoz; Kossuth Lajos azt üszente; Nemzeti folklórnk, kulturális hagyományaink ápolása*). Ide kapcsolható még a „Globalizáció és nemzeti kultúra” témakörben a nevelés indokoltóságát és a művelődés tévútjait bemutató állásfoglalás is.

Figyelemreméltóak a „Hozzájárulás a szellemi megújulás előkészítéséhez” témakörben írt anyagai. Ne feledjük: a rendszerváltozás idején, a még kiforratlan nézetek és az alakuló politikai tömörülések idején vagyunk. Ezek a körülmények teszik értelmezhetőkké és néhány esetben értékesebbé ezeket a dolgozatokat, amelyek a maguk idején alapvetően korszerűnek, bátornak és reálisnak számítottak. Végül is a helyzet megvilágításának segítését és a nézetek letisztulását szolgálták – a maguk módján – ezek a gondolatok (*Ez is, az is a hazafiságról így „reformtájt”; Hazafiság – Nemzeti jelleg – Honvédség; A koboz igazán illik katonák karjaiba; Ideológiai plaszticitásunkról*).

Számos gondolati, művészetpszichológiai kérdéssel találkozhat az, aki a szerző által a „Humánus – Harmónia – Egyetemesség” témakörbe sorolt tanulmányokat lapozza fel. Ezen írások kiindulópontja az, hogy a humán műveltség a tudományos-műszaki forradalom, a számítógépek korában és minden társadalmi rendszerben-közegben nélkülözhetetlen. Többek között a művészet lényegével, gondolati, érzelmi-hangulati impulzusaival és azok

hatásmechanizmusaival ismerkedhet meg e cikkeket olvasván az érdeklődő. Még évtizedek múltán is érezni e sorokon, hogy alkotójuk megszállottja, „elfogult propagandistája” az olyan kérdéseknek, mint katarzis, az alkotások művészetpszichológiai vonatkozásai és e hatások közvetítésének metodikája. E dolgozatok megállapításai épp ezért itt is túlnőnek a hadsereg keretein.

Az előadóművészet alapkérdéseibe betekinteni kívánó kívülálló pedig népszerű nyelven hasznos ismereteket – ami manapság szintén ritkaság – szerezhet a versmondás alapfokú tudnivalóiról, illetve az ún. „egyéb kategóriá”-ról az e témakörben fellelhető publikációkból. Részben ehhez, részben a katonák kommunikációjához és a közelükben végzett aprólékos kulturális nevelőmunka témaköreire is kapcsolódva találkozunk sok érdekességgel, máig hatóan érvényes mondandóval. A katonák (az egyén) művelődési igényének felkeltéséről és az izlésformálásról szintén itt olvashatunk, amelyek a mai napig állandó és többszörösen, sőt kényesen visszatérő kérdései mindennapjainknak. A '70 és '80-as években a hadseregben eleven és országos szinten is eredményes, színvonalas amatőr művészet munka folyt, amelyet belső szakemberek szervezett továbbképzéseivel segítettek, s ehhez társult sok szakmai kiadvány is. Az e témakörben született dolgozatok megállapításai többnyire ma is időtállóak és a gyakorlatban is hasznosíthatók (*Szakkabarcárokat vagy harmonikus személyiségeket; Szép szóval a durvaság és trágárság ellen; Beszéd- és magatartáskultúránk néhány kérdéséről; A közművelődés divatnyelve; Mi közünk van József Attilához; Közművelődési szerepkörök a hadseregben; Az aleggység lehetőségei az amatőr művészeti mozgalomban; Fogódzóké a versmondói teljesítmények megítéléséhez; Nevelünk, vagy nem nevelünk; Szervezeti kultúra a honvédségnél*).

Érthetően nagyon gazdag az irodalmi neveléssel foglalkozó publikációs anyag is. Az olvasás megszerettetése, az irodalmi élmény feldolgozásának segítése állandó, kiemelt és utólag sem lebecsülendő feladat volt a hadseregben. Erről szólnak ezek az írások és konkrétan az olvasómozgalomról, amit ma sokak „lejárt lemezként” kezelnek, pedig nagyon fontos eszköze volt a művelődésnek ebben az időben és a katonák körében – kimutathatóan és a sorállomány által „leszerelt korában” visszaigazoltan – még hatékony is. Bár bizonyos olvasómozgalmi technikákkal újabban megint próbálkoznak időnként és országos szinten, amelyek jól kezelve és megújulva lehetnek eredményesek is (*A könyvtár a művelődés alapbázisa; Az olvasási kultúra fejlesztésének lehetőségei; Könyvek, klubok, katonák; A könyvtárosok a katonai szervezetek életében; Az olvasás szerepe a műveltség gyarapításában; Vissza az eredeti szándékhoz*).

Végezetül

Úgy gondolom, hogy egy rövid híradást mindenképpen megérdemel a több mint 70 publikációra épülő, sajátos” bibliográfiai” ismertetőnk, amely egy elmúlt korszakban és annak egyedi szervezetében folyó művelődés elveiről és módszereiről ad visszatekintést. Véleményem szerint – mint ahogy az elmúlt negyed század is igazolja – kötelességünk megőrizni az ilyenféle kordokumentumokat, még akkor is, ha ma már bizonyos fokig idejétmúlt, „donkihótés” álmoknak tűnnek is.

Aranyos Károly